

Александра Љ. КОРДА-ПЕТРОВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 15. 11. 2022.
Прихваћен: 22. 2. 2023.

ФРАГМЕНТИ О ЧЕШКОЈ АВАНГАРДИ У СРПСКОЈ ПУТОПИСНОЈ ПРОЗИ**

У путописним записима*** Драгана Алексића, Радета Драинца, Јулке Хлапец-Ђорђевић, Бисерке Рајчић и Милете Продановића наилазимо на запажања српских аутора о уметничком авангардном покрету у Прагу међуратног периода. Док Алексић, Драинац и Хлапец-Ђорђевић записују своје утиске о савременицима, инспирисани сусретима са чешким авангардним књижевницима и уметницима, Бисерка Рајчић из удаљене временске перспективе сажима и рекапитулира вредности и значај чешке авангарде. У раду се приступа анализи ових путописних фрагмената, уочава се њихов допринос зближавању српске и чешке културе, као и субјективна интерпретација путописаца. Тиме се анализа конкретних путописа помера са теме сагледавања појава чешке авангарде у правцу тумачења личних афинитета и намера одабраних српских путописаца.

Кључне речи: српски путописи, чешка авангарда, путописни фрагменти, српско-чешке везе у култури и уметности.

Чешки авангардни покрет у књижевности и другим уметностима добио је свој замах у Чехословачкој између два светска рата. Иако под утицајем европских уметничких праваца експресионизма, кубо-футуризма, дадаизма, конструктивизма и руске авангарде, у оквиру чешке авангарде настао је и оригинални уметнички програм поетизам. Главни носилац авангардног покрета у Чехословачкој било је уметничко удружење *Devětsil*, формирано 1920. године у Прагу. Теоријске основе покрета поставио је Карел Тајге, а кроз више фаза доминантних уметничких тенденција ове групе (пролетер-

* korda@verat.net

** Рад је настао у оквиру пројекта *Књижевност и визуелне уметности: руско-српски дијалог*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, бр. 178003.

*** Рад је у сажетој верзији изложен у виду усменог саопштења на 52. НССУВД, септембра 2022. у Београду.

ска уметност, поетизам и надреализам) настајала је авангардна књижевност (Витјеслав Незвал, Јарослав Сајферт, Константин Библ, Франтишек Халас, Владислав Ванчура и др.), позориште (*Revoluční scéna, Osvobozené divadlo*), ликовне и друге визуелне уметности (Адолф Хофмајстер, Јиндрих Штирски, Тојен и др.). Идејно левичарски и револуционарно оријентисана, наклоњена синтези свих уметности и интернационализму, чешка авангарда није остала затворена у границама своје културе. У том смислу не чуди чињеница да је постојала сарадња између чешких и српских одн. чехословачких и југословенских авангардних књижевника и уметника већ од почетка 20-их година прошлог века, као и да постоје одједи чешке авангарде у српској култури каснијег периода. Узимајући у обзир оно што је до сада истражено и написано пре свега о сарадњи чланова савеза *Devětsil* и круга уметника окупљених око часописа *Зенит*,¹ намера нам је да укажемо на чињеницу да трагове ове сарадње и њених одјека можемо пронаћи и у српској путописној прози 20. века. Путописни записи савременика, али и оних потоњих српских путописаца који су преносили свој доживљај чешке одн. чехословачке културе и уметности, драгоцени су сегмент у сагледавању укупне слике узајамних контаката и међусобних утицаја две културе.

Погледи савременика

Владимир Гвозден у књизи *Српска путописна култура 1914–1940* (Београд, 2011) бави се анализом српских путописних текстова између два светска рата и помиње свега неколико путописа српских аутора који су оставили записе о међуратној Чехословачкој (Гвозден 2011: 77–78). Реч је о путописима Радета Драинца, Алексија Јелачића, Јулке Хлапец Ђорђевић и Александра Илића. Притом само у текстовима Радета Драинца и Јулке Хлапец Ђорђевић проналазимо записе који се односе на њихове личне контакте са чешким авангарним писцима и уметницима, као и на њихов доживљај сусрета са духом чешке авангарде.

¹ О сарадњи српских и чешких авангардних уметника, као и о њиховом узајамном утицају писао је Зоран Маркуш у студији „Зенитизам и авангардни покрети у Источној Европи” која је објављена у часопису *Дело* у два наставка (април 1981, број 4, с. 148–161 и мај 1981, број 5, с. 89–98), а уз мање измене и у књизи Маркуш, Зоран, *Зенитизам* (Београд: Сигнатура, 2003). У посебном поглављу „Чехословачка”, аутор детаљно наводи контакте чланова чешког савеза *Devětsil*, пре свих Карела Тајгеа са Бранком Ве Пољанским у јуну 1921. године и са часописом *Зенит*, као и чешке чланке о зенитизму у тадашњој чехословачкој периодици. Маркуш закључује да иако се директан контакт *Зенита* и *Devětsila* губи током 1922, чешка књижевна периодика и даље прати рад зенитиста. У чланку Видосаве Голубовић, *Из преписке око часописа Зенит и чешке авангардне скупине Devětsil* (Љетопис, бр. 2, 1997, с. 230–238) наведена је преписка Љубомира Мицића са Јиржијем Восковцем, Артушем Черњиком и Карелом Тајгеом, из које се јасно види да је почетком 20-их година постојала активна сарадња пре свега између чехословачких и југословенских авангардних часописа.

Ипак, уколико прихватимо да су границе путописа жанровски тешко одредиве и да у сваком литерарном или журналистичком запису успомена или доживљаја са путовања можемо препознати елементе овог жанра, онда за тему која је у фокусу свакако постаје значајан чланак Драгана Алексића „Водник дадаистичке чете”, објављен у божићном додатку листа *Време* (6–9. 1. 1931, с. 29–30). Реч је о духовитим и неконвенционалним стилем описаним доживљајима српског дадаисте током боравка у Прагу 1921. године. У то време сарадник *Зенита* Бранко Ве Пољански борави у Прагу у својству „зенитистичког амбасадора” са задатком да пропагира и шири идеје зенитизма путем јавних наступа и у личним контактима (Голубовић 1997: 231). Драган Алексић у исто време студира у Прагу (1920–1922), сарадник је *Зенита*, али и развија своју оригиналну оргарт варијанту дадаизма. У поменутом чланку духовито описује свој наступ на „једној салонској конференцији о Оргарту”. Све се дешава у једном прашком стану, са публиком скупљеном са свих страна, где је са жаром изложио свој поглед на уметност и наишао на неразумевање и опаску да су то заправо дадаистички ставови. Помиње сарадњу „са извесним господином Нолом”, који је био глумац и редитељ у прашком авангардном позоришту *Revoluční scéna*. Он га повезује са европским дадаистима који га прихватају у свој покрет „као првог југословенског представника и балканског вођу”. У тексту помиње и диви се представницима чешке авангардне културе Јарославу Хашеку, Франтишеку Буриану, Јиржи Волкеру, Станославу Костки Нојману и Карелу Тајгеу, али кличе и српским авангардистима Станиславу Винаверу и Бошку Токину. Утицај чешке авангарде на Пољанског наслућује се у речима: „Добар дух Карела Тајгеа, једног сјајног сликара, новинара, карикатуристе и најлуђег Чеха кога је дала историја од Пршемисла Отокара на овамо, давао је шарма и Пољансковим речима” (Алексић 1931: 29). Детаљно описује манифестацију зенитизма и дадаизма коју је организовао са Пољанским у Прагу: „У Штјепанској улици, у сред Прага, у великој југословенској сали, објавили смо нашу приредбу огромним шареним плакатима, конструктивистичким, и једне вечери 1000 слушалаца имало је шта да чује. Каква агесија, каква дрскост... Пре него што је почела оштра туча изречене су програмске речи. Читао сам их са једног мог папируса, који је био дугачак 25 метара и одмотавао се у недоглед. (...) Све би било лепо и красно да нисам имао толико куражи да, поред ове дадасофије почнем и са читањем примера. Али када сам прочитао једну песму која се звала Љубавна фармакопеја ... поче тако урликање да сам слутио све. Столице задрндаше, полетеше и поклопише за час широку бину, електричне сијалице кратко угасише, дерњава искуља из свих углова, врисак девојака измами шамаре, а за пет секунди није се знало ко кога бије” (Алексић 1931: 30).

Овај Алексићев чланак, који има одлике путописног записа једног дадаисте, представља важан извор за исписивање историје српске авангарде, али значајан је и за расветљавање атмосфере блиских контаката чешких и српских авангардних уметника. Слично је и са путописном репортажом Радета Драинца која носи наслов „Прашке ноћи – Модерна станица Централ-

не Европе у личности песника Незвала” (1932)² која представља драгоцену сведочанство о личном сусрету два авангардна песника, Радета Драинца и Витјеслава Незвала³ почетком тридесетих година, у време када чешка авангардна уметност постепено прелази у фазу надреализма.

У то време Драинац је дописник листа *Правда* и од јесени 1932. до јануара 1933. године путује по Средњој и Северној Европи како би редакцији слао путописне репортаже.⁴ Три путописна записа са пропутовања по Чехословачкој („Срењоевропска демократија”, „Како живе незапослени радници у Средњој Европи” и „Прашке ноћи”) указују на ширину новинарске радозналости путописца, али истовремено јасно откривају емотивни и бунтовни став против социјалне и друштвене неправде. Драинац је одушевљен сусретом који је имао у прашком ресторану *Куманово*, у коме су се окупљали југословенски и руски уметници, емигранти, студенти и новинари. Ту је имао прилику да упозна уметничку елиту чешке авангарде: писца Владислава Ванчуру, теоретичара и сликара Карела Тајгеа и песника чешког поетизма и надреализма Витјеслава Незвала. На њега највећи утисак оставља песник Незвал. Са њим посећује отварање изложбе и забаву у галерији *Манес*, која је у то време центар окупљања авангардних уметника из читавог света: „За баром сада се ређају познанства... Један сликар, други, трећи, четврти. Ко да им упамти имена? Ту је и једна сликарка. Случајно, или из шале, ословљавам је именом Мари Лорансен, Незвал ми каже да нисам погрешно. Чешка Мари Лорансен одиста постоји.⁵ Незвал би хтео да ме представи целом свету. Тајге се смешка. Пије му се виски. Прилази ми један скулптор и пита ме за Палавичинија. Тајге ми каже да познаје Душана Матића и Драгана Алексића, бившег дадаисту. Уосталом, те ноћи сам стотину славних имена чуо, а ко би их запамтио? За то су, мислим, енциклопедије” (Драинац 1999: 148). Тих дана у кафеу „Метро” Незвал Драинцу чита стихове из своје последње збирке *Хавелок од стакла* (*Skleněný havelok*, 1932). Била је то збирка која је већ наговештавала Незвалово окретање надреализму и утицај Бретона. Драинац је усхићен: „Морам га превести. Свеједно, он је превео Рембоа, мада није знао француски. Људи ће се питати: па како то? Кад песници преводе, знају да сачувају онај првобитни дах песме, њен интерни смисао и значење” (Исто: 148–149).

Путописни чланак „Прашке ноћи” заправо је ода Незваловој уметности, али истовремено и надахнута слика духа и атмосфере међу прашким авангардним уметницима. Драинац препознаје отвореност авангардног Прага према уметничким утицајима са свих страна: „Кроз артерију Прага струји

² Чланак је објављен у листу *Правда*, XXVIII/360, 25. 12. 1932, с. 6, а касније је објављен у оквиру седмог тома Драинчевих сабраних дела *Лепоте и чуда Париза. Европски путописи и репортаже* Београд, 1999, с. 147–149.

³ Више о личним и поетским контактима два песника у: Корда-Петровић, Александра, *Сусрети песника – Витјеслав Незвал и Раде Драинац*, Славистика књ. XXIV/1 (2020), с. 105–114.

⁴ Репортаже са овог путовања објављене су под насловом *Хамлет на Балтичкој обали*, а у оквиру седмог тома сабраних дела Р. Драинца *Лепоте и чуда Париза. Европски путописи и репортаже* (Београд, 1999).

⁵ Реч је о чешкој надреалистичкој сликарки Марији Черминовој –Тојен.

живот са две стране: Запад и Исток. У Праг долазе људи са свих страна. Еренбург, Пиљњак, Ромен Ролан, Емил Лудвиг. Кроз Праг је прошао и Луј Арагон на путу из Русије. Незвал их све зна. Незвал је једна модерна станица, иако није у централном пресбируу. Станица Централне Европе. И те каква! Човечанскија и лепша од оне у Дрездену, или Минхену” (Исто: 149). Све одише оптимизмом и занесеношћу идејом да уметност може променити свет. За разлику од већине Драинчевих путописних репортажа из Западне Европе, посебно оних које пише о Паризу, у којима доминира критика цивилизације, општи недостатак свести и морала (Вашалић 2010: 47–50), овај „прашки” путопис надахнут је разиграном авангардном и бунтовничком енергијом, као и идејом о уметничком братству. То се може објаснити чињеницом да је Драинац у Прагу доживео сусрет са окружењем блиским његовим идејним и уметничким ставовима.

Слика авангардног Прага виђеног очима савременика допуњена је проницљивим погледом српско-чешке списатељице, новинарке и феминисткиње Јулке Хлапец-Ђорђевић (1882–1969), која је у међуратном периоду живела у Чехословачкој и одржавала блиске контакте са чешким уметницима.⁶ У међуратном периоду писала је критичке чланке за српске и чешке часописе и новине, писала је есеје и студије о феминизму, а на српском језику објавила је пет књига.⁷ Једна од њих, *Осећања и опажања* (Београд, 1935) има жанровске одлике путописа у којима описује свој доживљај скандинавских земаља, Швајцарске, Француске и Словачке. У њеним путописима нећемо наћи записе о чешкој авангарди, али фрагменте на ову тему читамо у њеном жанровски сложену роману *Једно дописивање: фрагменти романа* (1932). Реч је о прози која представља жанровски експеримент, има одлике дневничких записа, аутобиографије и еписторалног љубавног романа. У роману су садржани описи и детаљне информације о актуелним дешавањима у чешкој уметности, а како се ауторкина литерарна двојница креће у прашким уметничким круговима 20-их и 30-их година, остаје запис о аутентичном духу авангардног Прага.

За разлику од Д. Алексића и Р. Драинца, који су у својим текстовима фокусирани на опис дешавања у оквиру чешких авангардних уметничких кругова, поглед Ј. Хлапец-Ђорђевић обухвата ширу слику чешке културне сцене овог периода. Такође, њена позиција је другачија – она борави дужи период у Чехословачкој, као образована жена добро познаје историјски и друштвени контекст чешке културе, долази у контакт са ширим кругом људи који припадају елити друштвеног, политичког и културног живота Прага. Због тога у роману *Једно дописивање* читамо запажања ауторкине литерарне двојнице Марије Прохаскове која остављају утисак разноликости и богат-

⁶ Више о доприносу и значају ове ауторке у: Корда-Петровић 2021: 175–186.

⁷ На српском језику објавила је *Цртице из последњих година царевине Аустрије* (1914–1918) (Београд, 1922), *Једно дописивање: фрагменти романа* (Београд, 1932; друго издање, 2004), *Студије и есеји о феминизму* (Београд, 1935), *Студије и есеји о феминизму 2: Феминизам у модерној књижевности* (Београд, 1938), *Осећања и опажања* (Београд, 1935). На чешком језику објављене су две студије Ј. Хлапец-Ђорђевић: *Osudná chvíle feministického hnutí* (1933) и *Feministické úvahy* (1937).

ства културног и уметничког живота у Прагу и Чехословачкој крајем 20-их година.⁸ У својим писмима Марија детаљно описује културне догађаје која је присуствовала. Тако читалац сазнаје детаљни репертоар концерта Прашке филхармоније, ауторкина запажања са изложбе словенских сликара, као и утиске са Југословенског музичког фестивала одржаног у Прагу (в. Хлапец-Ђорђевић 2004: 46, 104). Из ових запажања је јасно да лични укус ауторке није наклоњен авангардном сликарству и модерној класичној музици, док је њен књижевни избор окренут управо чешким авангардним песницима. У свом укупном критичарском, есејистичком и књижевном раду, као феминскиња, највише пажње посвећује чешким савременим књижевницама,⁹ али у овом роману посебно издваја поезију Јиржија Волкера и Јарослава Сајферта. Волкер добија похвалу као изузетно сугестиван и даровит песник који није доживео признање јер је прерано отишао са овога света: „Ја страшно радо читам Волкера. Само једанпут сам се на њега врло наљутила читајући како овај чистокрвни комуниста опева жену, која треба да му роди 'Седам синова'. Као да се инспирисао на еротичној поезији Боже Ловрића” (Хлапец-Ђорђевић 2004: 92). Иако сматра да је Сајферт слабији песник од Волкера, цитира у оригиналу строфу његове песме „Љубавни стихови” и наставља: „Силна дикција. И садржајно ми се допада. 'Туга и беда сиромаша' могла би се заменити уметношћу, науком, чим било. То је мој кредо о љубави, нека заузима једно од главних и светлих места у нашем животу, али не прво” (Исто: 93).

Очито је да Хлапец-Ђорђевић посматра чешку културну и уметничку сцену свога доба као узаврелу, разнолику, отворену за полемике и различите погледе. Веома добро је познавала боемску атмосферу у прашком кафеу *Унион*, у коме су се састајали уметници различитих оријентација, где се дискутовало о уметности и расправљало о политичким ставовима. И што је најважније – све то је у своје доба Јулка Хлапец-Ђорђевић преносила српској јавности. Драгоцене записе о томе можемо читати у књижевним студијама и критикама ове ауторке.¹⁰

Сагледавања

Фрагменте о чешкој авангарди налазимо у савременим књижевним путописима српских аутора. Временска дистанца, доступност књижевно-историјских извора и формирана свест о значају овог уметничког покрета, пружили су могућност српским ауторима да подробије о њему пишу. Поред

⁸ Како је реч о еписторалној форми, писма су датирана, али са непотпуним датумом. Увек је наведен дан и месец, док је податак о години непотпун, нпр. 7. 7. 192... Ипак, по описаним догађајима, као и по њиховој хронологији, можемо закључити да се ради о последњим годинама друге деценије 20. века.

⁹ Познате су студије и рецензије Ј. Хлапец-Ђорђевић посвећене прозном делу Марије Пујманове, Марије Мајерове, Ружене Свободове и др.

¹⁰ Део тих текстова садржи књига Хлапец-Ђорђевић 1935.

више научних и стручних студија о чешкој авангарди на српским језику,¹¹ записе на ову тему налазимо и у есејистичком и еписторалном путопису Бисерке Рајчић *Писма из Прага* (1999)¹². Полониста, преводилац, есејиста Бисерка Рајчић, упућени је познавалац укупне савремене словенске књижевности. Како ауторка наводи, имала је намеру да пише о три словенска града, о Прагу, Кракову и Лавову. Захваљујући стипендијама које је 1992. и 1993. године добила за Праг, своје писање започела је о Прагу (Рајчић 1999: 169). Свако писмо у овој путописној прози адресирано је конкретном примаоцу – људима са којима је ауторка блиска и које проблематика о којој пише такође интересује (Исто: 171).

Слика Прага Бисерке Рајчић осликана је из више углова који се тематски односе на различите историјске и уметничке периоде, али и на конкретне личности које су обележиле чешку књижевност и културу.¹³ Детаљне записе о чешкој авангарди налазимо у писму „Надреалистички Праг” које је адресирано Владимиру Пишталу и Мирјани Живковић, а датирано је децембром 1992. године. Писмо започиње речима: „Мој први Праг је надреалистички. Мој први, односно онај који још нисам видела у стварности. Онај из поезије. Из сликарства. Из прича о Ослобођеном позоришту Восковеца и Вериha. Праг авангардних скупина. Праг *Девјетсила*. Боџије. Кафана. Мостова. Вртова. Старог града. Мале стране. Јеврејске четврти. Праг одређене атмосфере. Одређене ароме. Праг Тајгеа. Праг Незвала. Праг сликара. Зрваог. Тихох. Штирског. Тоајен” (Исто: 72). Истовремено, ово су кључне речи које одређују садржај писма. Хронологија излагања, обиље фактографских података, портрети значајних личности које су иконе чешког авангардног покрета, сведоче о томе да је лична инспирација ауторке у великој мери ослоњена и на коришћене изворе (од монографија, историја књижевности, биографија писаца и уметника, до тематских бројева часописа и различитих каталога). Тако читалац добија фрагментарну, али подробну слику о писцима и уметницима окупљеним око уметничке групе *Devětsil*, о фазама у развоју покрета и појединачном доприносу сваког од њих. Делимично је дочарана и атмосфера авангардног Прага, уметничких сусрета по кафанама и галеријама. Ауторка преноси читаоцима и детаље из живота уметника, описује њихове узајамне односе, закулисна дешавања у бојским круговима, повезаност и размирице међу писцима и сликарима. Највише пажње посвећује В. Незвалу, кога види као доминантну фигуру чешког авангардног покрета, али у вези са њим помиње и многе друге писце, сликаре, критичаре и теоретичаре који су део укупне слике овог покрета: „Прашке кафане нису посећивали само уметници

¹¹ Посебно издавајмо студије о чешкој авангарди које је професор Александар Илић објавио у књигама *Поетизам* (Београд: Народна књига, 2000) и *Кавез и славуј. Уметничка авангарда и идеологија марксизма-лењинизма* (Београд: Службени гласник, 2009).

¹² Путопис Бисерке Рајчић доживео је још једно издање: *Писма из Прага* (Београд: Трећи трг, 2019).

¹³ Петнаест писама у књизи *Писма из Прага* носе наслове: Носталгија, Излет у Лане, Јен – несташно председничко дете, Браћа Чапек, Хашеков Праг, Мој јеврејски Праг, Алхемичарски Праг, Надреалистички Праг, Иван Свитак – мој водич по дисидентском Прагу, Лавиринт света и рај срца, Паточкин Праг, Миленин Праг, Маринин Праг, Клементинум и Кубистички Праг.

него и научници. Чак они највећи, као Мукаржовски и Јакобсон. У кафани *Техника* Незвал се упознао са Јакобсоном, кога су већ знали Тајге и Сајферт. Преко њега упознао је и Богатирјова, који је такође волео кафане. Незвала је најпре привлачило што је Јакобсон био пријатељ Мајаковског и Пастернака, руских футуриста, а касније што је био јако пријатан у друштву. Сјајно је знао чешки. Сипао вицеве као из рукава. Волео винаре. Добра вина. Кафанске полемике. А у свом кабинету је ненадмашно анализирао поезију Незвалове генерације” (Исто: 89).

У *Писмима из Прага* налази се и текст „Миленин Праг”. Инспирирана животом Милене Јесенске (1896–1944), која је углавном позната као адресат писама Франца Кафке, а неправедно запостављена као новинарка и преводилац, Бисерка Рајчић детаљно пише о њеној судбини и доприносу. Ту наилазимо на фрагменте у којима се описује период живота Милене Јесенске који је повезан са прашким авангардним круговима: „Временом Милена је била све бољи новинар и писац. Вратила се тријумфално у Праг. Наставила да се среће са уметницима и интелектуалцима. У *Униону*, *Метроу*, *Славији*, *Народном дому*. Разишла се са својим грофом-пролетером. Врло брзо за време излета паробродом у оближњи Збраслав упознала се с авангардним уметницима, с Хофмајстером, Тајгеом и младим архитектом, чланом Баухауса, Јаромилом Крејцаром. Године 1927. удаје се за Крејцера. Следе најлепше године њеног живота” (Исто: 123–124). Дакле, и Милена Јесенска била је део авангардног Прага, као што је то био и Франц Кафка. У путопису је описана уметничка средина Прага почетком 20-их година у којој своја последња дела пише један од највећих писаца 20. века, а све кроз личну судбину жене која је имала значајно место у његовом животу.

Франц Кафка у контексту авангардног Прага тема је и путописног фрагмента сликара и писца Милете Продановића, али из другачијег угла. У његовој путописној књизи *Поворке чудеса* (2008), коју чине углавном путописни фрагменти везани за Медитеран, а који су претходно објављивани у посебним рубрикама београдских дневних листова, Праг и немачко-чешки писац Франц Кафка тема су путописног записа „Fast-food Франц Кафка”. Аутор луцидно примећује да масовни туризам и комерцијализација вредности доводе до бизарних појава, као што је и назив прашке кафетерије *Франц Кафка*, у којој се журбаним туристима нуди брза храна. У туристичкој понуди данашњег Прага понуђена је посебна тура: „Уз мање или више поједностављену причу о његовом животу и делу, повешће вас поред свих кућа у којима је Франц живео, макар и сасвим кратко, покрај зграде у којој је била осигуравајућа фирма где је радио, све до, разумљиво, његове, како се то обично каже уз помоћ истрошене метафоре, ’вечне куће’ на новом јеврејском гробљу” (Продановић 2008: 138–139). У понуди су многобројне фото-монографије, зидни, стони и џепни календари и Кафка-сувенири. Бизарност конзументске ере Продановића асоцира на Кафкину приповетку „Уметник у гладовању” која носи одлике авангардне прозе: „Можда се може рећи да је онај ко је одлучио да кафетерију назове именом крхког прашког писца, у извесном смислу, дотакао бизарност Кафкиних прича. Пандан младом пантеру чијим

се уласком у кавез завршава прича, пандан 'племенитом телу до прскања набијеном свим што му је потребно' јесу насмејани туристи који на плочнику, уз тиху музику и жамор улице, дегустирају кроасане и топле напитке" (Исто: 139).

Наведени примери указују да се у путописној прози српских аутора различитих генерација чувају драгоцене информације о ауторима и духу чешке авангарде. Један од најважнијих доприноса овде издвојених примера путописних фрагмената о чешкој авангарди из пера српских аутора је чињеница да сви они представљају важне сегменте у укупној слици узајамних књижевних и уметничких веза српске и чешке културе. Тако у путописним записима савременика остају забележени трагови о личним контактима чешких и српских представника авангарних покрета. То је случај са путописним фрагментима Драгана Алексића и Радета Драинца. На другој страни, постоје примери путописних записа српских савременика у којима се читаоцу нуди шири слика друштвених и културних збивања у време чешке авангарде. Тако кроз описе и размишљања која налазимо у записима Јулке Хлапец-Ђорђевић, слика авангардне уметничке атмосфере, пре свега у Прагу, налази се у другом плану, али се јасно назире дух тога времена. Српски путописци каснијег периода долазе посредно у контакт са чешком авангардом. Бисерка Рајчић и Милета Продановић, свако на свој начин доживљава сусрет са атмосфером Прага свога времена, препознајући или наслуђујући у њему дух авангардне уметности.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексић 1931: Д. Алексић, Водник дадаистичке чете, *Време*, 6–9.1.1931, бр. 3243, 29–30.
- Вашалић 2010: Д. Вашалић, Париз на операционом столу. Естетика путописних репортажа Рада Драинца, *Златна греда*, бр. 110, XII, 47–50.
- Гвозден 2011: В. Гвозден, *Српска путописна култура 1914–1940. Студија о хронологији сусрета*, Београд: Службени гласник.
- Голубовић 1997: В. Голубовић, Из преписке око часописа Зенит и чешке авангардне скупине Devětsil, Загреб: *Љетопис*, св. 2, 230–238.
- Драинац 1999: Р. Драинац, Прашке ноћи. Модерна станица Централне Европе у личности песника Незвала, у: *Лепоте и чуда Париза. Европски путописи и репортаже*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 147–149.
- Корда-Петровић 2020: А. Корда-Петровић, Сусрети песника – Витјеслав Незвал и Раде Драинац, *Славистика*, књ. XXIV/1 (2020), 105–114.

- Корда-Петровић 2021: А. Корда-Петровић, *Z historie srbsko-českých kulturních vztahů: Julka Chlapcová-Djordjevićová*. Савремена српска и чешка славистичка истраживања/ Současná srbská a česká slavistická bádání, Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2021, 175–186.
- Маркуш 2003: З. Маркуш, Чехословачка, у: *Зенитизам*, Београд: Сигнатура, 86–88.
- Продановић 2008: М. Prodanović, Fast-food 'Franc Kafka', у: *Povorka čudesa. Putopisni i drugi fragmenti*, Београд: Evoluta, 138–139.
- Рајчић 1999: Б. Рајчић, *Писма из Прага*, Нови Сад: Прометеј–Југослоенска кинотека.
- Хлапец-Ђорђевић 1935: Ј. Hлапец-Ђорђевић, *Studije i eseji o feminizmu*, Београд: *Život i rad*, 1935.
- Хлапец-Ђорђевић 2004: Ј. Hлапец-Ђорђевић, *Jedno dopisivanje*, Београд: Prosveta.

Aleksandra Lj. Korda-Petrović

FRAGMENTS ON THE CZECH AVANT-GARDE IN SERBIAN TRAVELOGUE PROSE

(Summary)

Evidence of personal interactions between Czech and Serbian avant-garde movement representatives is still marked in the travelogues of Serbian authors. This is the case with the travelogue fragments of Dragan Aleksić and Rade Drainac. On the other hand, there are examples of travelogues by Serbian contemporaries where the reader is given a more comprehensive view of social and cultural developments at the time of the Czech avant-garde. Thus, through the descriptions and thoughts noted down in the texts of Julka Hлапец-Ђорђевић, the image of the avant-garde artistic atmosphere, particularly in Prague, remains visible in the background. Still, the spirit of that time is clearly visible. Later travelogue authors from Serbia encounter the Czech avant-garde in an indirect manner. Biserka Rajčić and Mileta Prodanović, all encountered the Prague of their era and felt or experienced the spirit of avant-garde art there, each in their own unique way.

Keywords: Serbian travelogues, Czech avant-garde, travelogue fragments, Serbian-Czech connections in culture and art.